

YURTIMIZ TASVIRIY SAN'ATI TARIXINI O'RGATISHDA ZAMONAVIY BADIY JARAYON

K. S. Niyazov

UrDU "TSvaMG" kafedrasida katta o'qituvchisi

Qurbonboyeva Rayhon

UrDU, "TSvaMG" yo'nalishi 3-bosqich talabasi

Annotatsiya: Umumiy o'rta ta'lim maktablarining Tasviriy san'at mashg'ulotlarida bolalar amaliy ishlarda tasviriy san'atning tur va janrlari, tasviriy san'atning nazariy asoslariga doir olgan bilimlaridan foydalanidilar. Natijada, nazariy bilim va malakalar mustahkamlanadi.

San'atshunoslik asoslarini o'qitishda didaktikaning ilmiylik, ko'rgazmalilik, muntazamlik va ketma-ketligi, ta'lim va tarbiyaning birligi printsiplariga rioya qilishni talab etiladi. Ayniqsa, bunday mashg'ulotlarni ko'rgazmaliksiz o'tkazish mumkin emas. Darsda o'qituvchi ko'proq kinofilm, videofilm, diafilm, diapozitiv, slayd, san'at asarlarining reproduksiyalari, foto nusxalaridan foydalanishi samaralidir. Shu bilan birga, viloyat markazlaridagi o'lkashunoslik muzeylarida saqlanayotgan san'at asarlari, shahar va qishloqlardagi yodgorlik haykallar va me'morchilik obidalari, tasviriy san'atdan joylarda tashkil etilayotgan ko'rgazmalardagi san'at asarlarining asl nusxalari bilan tanishtirib borish muhimdir. San'atshunoslik asoslari mashg'ulotlarini ma'ruza shaklida emas, ko'proq savol-javob, munozara, o'yin tarzida tashkil etilishi bolalarni faollashtiradi, materiallarni puxta o'zlashtirilishiga yordam beradi.

Kalit so'zlar: konstruktsiya, reproduksiya, abstraktlik, konkretlik, printsipl musavvir, didaktika, kompozitsiya, viktorina, chaynvord, krasvord.

San'atning idrok qilish bo'limining vazifasi bolalarda badiiy madaniyati idrok qilishni baholash jamiyat va kishilar orasida san'atning ahamiyatini tushunishdan iborat. Badiiy asarning o'rgatish san'atining idrok qilish ko'nikmalarini hosil qilishga xizmat qiladi.

Tasviriy san'at haqidagi suxbatlarni o'tkazishda o'qituvchi asarlarining kompozitsion tuzilishiga, ranglar gammasiga o'quvchilar diqqatini tortish lozim. Tasviriy san'at asari haqidagi suhbat, savol-javob va hikoya qilib berish tarzida amalga oshiriladi. Berilgan savollar bolalarni aktiv fikr yuritishga, diqqatini rassom asari mazmunining muhim tomonini idrok qilishga majbur etsin.

Suhbatning muvaffaqiyatli chiqishi ko'p jihatdan reproduksiyalar ko'rsatishning to'g'ri yo'lga qo'yilishiga bog'liq. Suratlar rangli, sifati, hamda hamma bolalarga aniq ko'rinadigan bo'lishi kerak.

San'at asarlarini tahlil qilish bolalarda badiiy idrok etish masalalarini rivojlantiradi, san'at tarixidan maxsus termin va tushunchalarni o'zlashtirish orqali amalga oshiriladi. Suhbat shunday tashkil etilishi kerakki, u asar mazmunini ochib beribgina qolmay, rassom jonli obraz yaratishda qanday vositalardan foydalanganligini bilib olishlariga imkon bersin. Borliq haqida suxbatlar ba'zi bir hayot xodisalarini kengroq bilib olishlariga yordam beradi, narsalarning shakli, konstruktsiyasini elementar tahlil qilish va umumlashtirish qobiliyatlarini hamda

kuzatuvchanligini o`stirish imkonini beradi¹.

Aytaylik, kuz mavzusidagi asarni tahlil qilishda faqat kuz mavzusidagi asar bilangina emas, balki bunday asarlarni bahor, qish mavzusidagi asarlar bilan ham solishtirib o`rgansa bo`ladi.

San`at asarlarini reproduksiyalarini texnika vositalari orqali namoyish etganda asarlardagi detallarni yirik holda ko`rsatilishi obrazlarni chuqur idrok etish, portretlarda shaxsning ichki dunyosini tushunib etishga imkon beradi.

San`atshunoslik mashg`ulotlarining muvaffiqiyati ko`p jihatdan ularni turli yo`llar va metodlarni qo`llash orqali o`tkazilishiga ham bog`liq. Xususan, bunday mashg`ulotlardan bolalarga san`at asari haqida insho yozdirish, san`at turlari yoki janrlariga oid reproduksiyalar yig`dirish yoki u yoki bu rassom haqida materiallar to`plash, tasviriy san`atga doir viktorina, chaynvord, krasvordlar echtirish, o`zi yashaydigan joydagi rassomlar bilan uchrashib, ular haqida ma`lumot to`plash yoki albomlar tayyorlash mumkin. Bunday ishlar amaliy bezak, me`morchilik san`atlari yuzasidan ham olib borilishi mumkin.

San`atshunoslik asoslari mashg`ulotining samaradorligi, ularni maktabda o`qitiladigan boshqa fanlar bilan aloqadorlikda o`qitilishiga ham bog`liqdir. Ayniqsa, san`atshunoslik asoslari darslarini tarix, geografiya, adabiyot, zoologiya, musiqa darslari bilan aloqadorlikda o`tkazish imkoniyatlari mavjud.

Yurtimiz san`ati tarixi va zamonaviy badiiy jarayonning dolzarb muammolarini yangicha taxlil asosda o`rgatish va yoritish maqsadida umumiy ta`lim maktablarida tasviriy san`at darslarining o`qitilish jarayoniga yangicha nazar bilan yondoshish vazifalari fan o`qituvchilari zimmasiga yuklatildi.

Tasviriy san`at darslarida na faqat badiiy asarlarga kompozitsiya ishlash, balki, o`quvchilar halq og`zaki ijodlari asosidagi yaratilgan eposlarga, multfilmlarga tasvirlar ishlashni o`rganadilar. Bu esa o`quvchilarni xotirasi va tafakkurini kengayishiga olib keladi, ularning estetik didi va madaniyatini oshiradi.

Rassom Aziza Mamatova "O`smir Kamoliddin Behzod" asarida o`spirin Behzodni tasvirlaydi. Asarda Behzod obrazi nim shaffof rangda, ko`rkam qomat va qiyofada tasvirlaydi. Uning qarashlarida yoshlik sururi va ezgulikka intilishi zoxir. Yosh behzod qizil dog`lari bor zumrad rangli libos kiygan. Uning qarashlarida qalb tug`yonlari namoyon bo`ladi. Cheksiz osmon o`smir olamini suv va havoga tutashib ketgan nur choyshabi misoli o`rab olgan. Uni o`rab turgan ramzlar esa go`yo insonning ichki olamidani nur sohib chiqayotgandek ko`rinadi. Qaqnus qushituproqdan bosh ko`tarayotgan hayot ramzi, tabiatning o`zgaruvchan ekanligini yodga soladi. Qanotli oq ot rassomlar, musiqachilar va shoirlar uchun ilhom va ijod ramzidir.

Kumush-oq, tillarang-soflik, ongning tiniqligi va maqsadlarning ezguligi ramzi. Yarim oy-Behzodning ajdodlar merosini o`zlashtirib va o`z asarlari bilan olamni boyitib, ijodkor shaxs sifatida o`sib-ulg`aytirgan mamlakat madaniyatini ifodalaydi. Feruza ko`k va moviy ranglarni o`z ichiga olgan osmoniy rang asar jozibadorligini ta`minlaydi².

O`qitishning o`quvchilar yoshiga maosligi printsipi qadimdan qo`llanib kelingan. Bunda, yaqindan uzoqqa, ma`lumdan noma`lumga, oddiydan murakkabga, osondan qiyinga,

¹ Ойдинов Н. Рассом - ўқитувчилар тайёрлаш муаммолари. Т,Ўқитувчи, 1997.

² Usmonov O va Madraximov A. "Kamoliddin Behzod".-T. : A.Qodiriy nomidagi xalq me`rosi nashr.,2000.-48b

konkretlikdan abstraktlikka printsiplariga asoslaniladi. Pedagogikada bu printsiplari qadimdan tajribadan oʻrganilgan sababli oʻqituvchini oʻz faoliyatida shu yoʻldan borishi koʻzlangan maqsadga erishuviga asos boʻladi. Kezi kelganda shuni taʼkidlab oʻtish lozimki, hamma oson narsalar ham bolalarga tushunarli boʻlavermaydi va aksincha murakkab materiallar tushunarli boʻlishi ham mumkin. Bunda oʻqituvchilarning yoshi, pedagogik-psixologik xususiyati, bilim darajasi, tayyorgarligi, qobiliyati muhim rol oʻynaydi. Masalan, tasviriy sanʼatni oʻqitishda yaqindan uzoqqa borish printsiplari ish tutish maqsadida oʻqituvchi avval bolalarga yaqin boʻlgan oʻzbek xalqining tabiati, turmushi, mehnatini tasvirlovchi Oʻzbekiston rassomlari asarlarini oʻrgatadi.

Adabiyotlar roʻyxati

1. Usmonov O va Madraximov A. “Kamoliddin Behzod”.-T. : A.Qodiriy nomidagi xalq meʼrosi nashr.,2000.-48b
2. Ойдинов Н. Рассом - ўқитувчилар тайёрлаш муаммолари. Т,Ўқитувчи,